

דף שבועי

בס"ד

פרשת קרח, תשפ"ג, מספר 1524

המרד של דתן ואבירם

נתן קלר

קורח: בעוד שזרעו של קורח לא הושמד, דתן ואבירם וזרעם נכרתו מתוך הקהל² (במ' כו:ט-יא).

מה היה מעמדם של דתן ואבירם בקבוצת המורדים?

לפי פירושו הידוע של רש"י (לבמ' טז:א), דתן ואבירם הצטרפו למרד בעקבות קרבת מקום מושבם למקומו של קורח. לעומת זאת, אבן עזרא כתב שלדתן ואבירם הייתה סיבה משלהם להתנגד למשה:

וקשר דתן ואבירם, בעב[ו]ר שהסיר הבכורה מראובן אביהם ונתנה ליוסף... (במ' טז:א).

לפי המדרש, לא הייתה זו הפעם הראשונה שבה דתן ואבירם התמרדו כנגד הנהגת משה:

"וְהָיָה שְׁנֵי אַנְשִׁים עֲבָרִים נְצִים" (שמ' ב:ג), זה דתן ואבירם, קראם נצים על שם סופם, הם הם שאמרו דבר זה, הם היו שהותירו מן המן, הם היו שאמרו "נִתְּנָה רֹאשׁ וְנִשְׁוֶבָה מִצְרַיִם" (במ' יד:ד), הם שהמרו על ים סוף (שמות רבה א כט).

גם מהפסוקים בפרשתנו נראה שההתנגדות של דתן ואבירם להנהגת משה הייתה עמוקה יותר מהתנגדותו של קורח. בעוד שקורח בא בטענה כללית ("ומדוע תתנשא על קהל ה'", במ' טז:ג), וניהל שיח עם משה, סירבו דתן ואבירם לדבר עם משה, ובאו בטענות קשות על מנהיגותו:

וַיֹּאמְרוּ לֹא נֵעֲלֶה. הַמַּעַט כִּי הֶעֱלִיתֵנוּ מֵאֶרֶץ זְבַת חֶלֶב וְדִבַּשׁ לְהַמִּיתֵנוּ בַּמִּדְבָּר כִּי תִשְׁתַּרְרַר עֲלֵינוּ גַם הַשְׁתַּרְרָה. אִף לֹא אֶל אֶרֶץ זְבַת חֶלֶב וְדִבַּשׁ הִבִּיאֵתָנוּ וְתַתֵּן לָנוּ נַחֲלֹת שָׂדֶה וְכָרֶם. הַעֲיִנִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם תִּנְקַר? לֹא נֵעֲלֶה! (במ' טז יב-יד).

מכלל הדברים נראה שדתן ואבירם לא נסחפו אחרי קורח, אלא הובילו קו משלהם בהתנגדות למשה. בעל "אור החיים" הרחיק לכת יותר, וכתב שדתן ואבירם הם שיזמו את המרד:

הוא דתן ואבירם וגו'. צריך לדעת מה בא ללמדנו במאמר זה... ונראה כי לא בא הכתוב כאן אלא לומר שהן הנה היו סיבה לכל מעשה קרח... ואפשר שגם את קרח הם החטיאוהו... (במ' כו:ט).

מי היה המנהיג של המרד כנגד משה ואהרון?

במבט ראשון, אין ספק שקורח היה מנהיג המרד כנגד משה ואהרון. ואכן, תפקידו של קורח בהנהגת המרד בולט כבר בפסוק הראשון, ומודגש מספר פעמים בהמשך הפרשה¹. קורח הוא זה שהקהיל את העם כנגד משה, הוא זה שאליו פנה משה כדי לנסות לשכנעו, ועל שמו קרויה עדת המתקהלים.

לאור ההבנה הזאת, המשך הפרשה נראה תמוה. לאחר שקורח, דתן ואבירם נבלעו באדמה, ה' הורה למשה ולאהרון לתת לעם הוכחה נוספת לכך שהם נבחרו ע"י ה' להנהגה:

דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְקַח מֵאֵתֶם מִטָּה מִטָּה לְבַיִת אָב מֵאֵת כָּל נְשִׂאֵיהֶם לְבַיִת אֲבֹתָם שְׁנַיִם עֶשֶׂר מִטּוֹת אִישׁ אֵת שְׁמוֹ תִּכְתֹּב עַל מִטָּהוּ. וְאֵת שֵׁם אֶהֱרֹן תִּכְתֹּב עַל מִטָּה לְוִי כִּי מִטָּה אֶחָד לְרֹאשׁ בֵּית אָבוֹתָם... וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר אֶבְחַר בּוֹ מִטּוֹהוּ יִפְרַח וְהִשְׁתִּי מֵעֲלֵי אֵת תְּלֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵם מְלִינִם עֲלֵיכֶם (במ' יז-כ).

ההוכחה הזאת לחלוטין אינה מובנת! הרי גם קורח, ראש המורדים, היה שייך לשבט לוי. אם כך, כיצד פריחת המטה של שבט לוי תוכיח שאהרון ומשה נבחרו להנהגה ולא קורח?

זאת ועוד, באזכורים מאוחרים יותר של פרשתנו בתנ"ך, התפקיד של קורח נראה שולי לעומת התפקיד של דתן ואבירם.

וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְדַתָּן וְלְאֲבִירֵם בְּנֵי אֱלִיָּאב בֶּן רְאוּבֵן אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאֶרֶץ אֵת פִּיהָ וַתִּבְלַעַם וְאֵת בְּתִיָּהֶם וְאֵת אֶהֱלִיָּהֶם וְאֵת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרִגְלֵיהֶם בְּקֶרֶב כָּל יִשְׂרָאֵל (דב' יא:ו).

וַיִּקְנְאוּ לְמֹשֶׁה בְּמַחְנֶה לְאַהֲרֹן קְדוֹשׁ ה'. תִּפְתַּח אֶרֶץ וַתִּבְלַע דַּתָּן וַתִּכַּס עַל עֲדַת אֲבִירֵם (תה' קו:טז-יז).

בשני הפסוקים הללו קורח איננו מוזכר כלל! גם במבחן התוצאה, עונשם של דתן ואבירם היה חמור מעונשו של

2 על כך כתב אבן עזרא (לבמ' כו:יא): "והנה רעת דתן ואבירם קשה מרעת קרח".

* פרופ' נתן קלר, המחלקה למתמטיקה, אוניברסיטת בר-אילן. 1 ראו במדבר טז (א, ה, טז, יט); יז:ה.

כבוד. לא כן דתן ואבירים. כמתואר במדרש, הם התנגדו לשיטות הפעולה של משה רבנו עוד מאז שהרג את המצרי וניסה להפריע להם להכות איש את רעהו. כבר אז הם הגיבו כנגדו בחריפות: "מי שִׁמְךָ לְאִישׁ שׁוֹר וְשֹׁפֵט עֲלֵינוּ?! (שמ' ב:יד). בהמשך, הם התנגדו לעמידתו התקיפה כנגד פרעה והמצרים, וטענו שבמעשיו הוא 'נתן חרב בידם להרגנו'. לאחר דברי הדיבה של המרגלים על ארץ ישראל, הם הנהיגו את המרד שקרא לעם לחזור למצרים,⁶ כפי שכתב המדרש:

ויקנאו למשה במחנה. אמר ר' שמעון בר ינאי נמנו ישראל במדבר למנות דתן במקומו של משה, ואבירים במקומו של אהרן, שנאמר נתנה ראש ונשובה מצרימה (במ יד:ד).

המרד הזה נכשל, אולם כאשר פרץ המרד של קורח, זמן קצר לאחר מכן, תפסו דתן ואבירים מקום מרכזי בו, והטיחו במשה את הטענות שטענו כנגדו לכל אורך הדרך: כנגד הוצאתם ממצרים ואי הבאתם לארץ ישראל ("המַעַט כִּי הֶעֱלִיתֶנוּ מֵאֶרֶץ זְבַת חֶלֶב וְדִבַּשׁ... אֵף לֹא אֶל אֶרֶץ זְבַת חֶלֶב וְדִבַּשׁ הַבֵּיאתֶנוּ"), כנגד ה'השתלטות' על העם ("כִּי תִשְׁתַּרְרַר עֲלֵינוּ גַם הַשְׁתַּרְרָה") וכנגד סגנון ההנהגה הנוקשה לשיטתם ("הַעֲיִנִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם תִּנְקְרוּ", במ' טז:ג-יד). המרידה הבוטה הזו הגדישה את הסאה, ולכן הם זורעים נכרתו מתוך הקהל.

לעומת המרד של קורח, שהיה מאורע חד פעמי, המרד של דתן ואבירים היה פרק הסיום של התנגדות ארוכה ועקבית להנהגת משה ואהרן. אף שדתן ואבירים נענשו מן השמיים, העם – שכמעט והעמיד אותם למנהיגים במקום משה ואהרן! – עדיין לא השתכנע ובא בתלונה חדשה כנגד משה ואהרן: "אֲתֶם הִמַּתֶּם אֶת עַם ה'!" (במ' יז:ו). על מנת להפריך סופית את טענות העם, הורה הקב"ה למשה לבצע את "מבחן המטות". לא כדי להפריך את טענת קורח, אלא כדי להפריך סופית את טענת דתן ואבירים על כך שהבכורה והשלטון שייכים לשבט ראובן, ובפרט, להם. פריחת מטהו של אהרן לבית לוי שמה קץ לטענותיהם ולפרשה כולה.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 דף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

נראה, אם כן, שפרשתנו מתארת שתי מרידות שונות כנגד משה, שחברו יחדיו: מרידתו של קורח ומרידתם של דתן ואבירים.

מה היה המניע להתנגדות של דתן ואבירים?

כדי להבין זאת, נחזור למצרים, שבה לפי המדרש החלה ההתנגדות שלהם למשה. לאחר שבתגובה לבקשת משה לשחרר את העם הכביד פרעה את עול העבדות, משה ספג ביקורת קשה משוטרי בני ישראל:

וַיִּכּוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שָׂמוּ עֲלֵהֶם נִגְשֵׁי פְרַעֲהוּ לֵאמֹר מִדּוּעַ לֹא כָלִיתֶם חֻקְכֶם לְלַבֵּן כְּתָמוּל שְׁלֹשׁם גַּם תָּמוּל גַּם הַיּוֹם... וַיִּרְאוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶתֶם בָּרַע לֵאמֹר לֹא תִגְרַעוּ מִלְּבַנְיֶכֶם דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ. וַיִּפְגְּעוּ אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אֶהֱרֹן נְצִבִים לְקִרְאָתָם בְּצִאתָם מֵאֶת פְּרַעֲהוּ. וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יָרָא ה' עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבְאִשְׁתֶּם אֶת רֵיחֲנוּ בְּעֵינֵי פְרַעֲהוּ וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו לְתֵת חֶרֶב בְּיָדָם לְהַרְגֵנוּ (שמ' ה:יד-כא).

בעקבות שימוש הכתוב במילה "נצבים", שמופיעה בפרשתנו בקשר לדתן ואבירים ("וַיִּדְתֶּן וְאֲבִירֵם יֵצְאוּ נְצִבִים", במ' טז:ז), כתב המדרש שהמבקרים של משה במצרים היו דתן ואבירים:

ויכו שוטרי בני ישראל, מכאן אתה למד שהיו כשרים ומסרו עצמן על ישראל וסבלו מכות כדי להקל מעליהם, ולפיכך זכו לרוח הקדש, שנאמר "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל וגו'..." ויפגעו בהן שוטרי ישראל כשהיו יוצאין מלפני פרעה. מהו נצבים, אמרו רבותינו ז"ל דתן ואבירים היו עמהן שכתוב בהן (במ' ט"ז) ודתן ואבירים יצאו נצבים, התחילו מחרפין ומגדפין כלפי משה ואהרן (שמות רבה ה כ).

אף שמגמת המדרש היא ללמד את גנותם של דתן ואבירים, נמצאנו למדים ממנו גם את שבחם: הם לא היו "סתם אנשים", אלא נמנו על שוטרי בני ישראל;³ אותם שוטרים שהגנו בחירוף נפש על בני ישראל מפני הנוגשים המצריים, ובשכר זה זכו לרוח הקודש. לאור הרקע הזה, נוכל לראות את יחסם של דתן ואבירים למשה רבנו באור חדש; לא כמופע של רשע חסר עכבות, אלא כניסיון קשה שהם לא הצליחו לעמוד בו.

שוטרי בני ישראל היו שכבת ההנהגה של עם ישראל במצרים.⁴ דתן ואבירים השתייכו להנהגה הזו, ואולי אף היו בכירים במיוחד, עקב השתייכותם לשבט ראובן שטרם איבד את הבכורה באותה עת. כאשר הגיע משה רבנו למצרים, כל מנהיגי העם והם בכללם נדרשו להקרבה קשה – ויתור על הנהגתם לטובת "זר" שלא סבל בסבלות העם, גדל בבית פרעה ולאחר מכן בילה שנים רבות מחוץ למצרים.⁵

רוב מנהיגי ישראל הצליחו לעמוד בניסיון הקשה

3 כך תירץ מהר"ל דיסקין (בשלח ד"ה ואמר) את קושיית 'דעת זקנים מבעלי התוספות' (מושב זקנים פרשת קרח עמ' תסב), בזכות איזה מעשה טוב יצאו דתן ואבירים ממצרים למרות מאבקם כנגד משה רבנו.

4 ראו במדבר יא:טז.

5 משה רבנו אכן חשש מכך שבקבלת ההנהגה יפגע במנהיגי העם שהיו באותה עת, ובפרט באהרון אחיו הגדול. ראו שמ' ד:יד ובפירושו רש"י שם.

6 נציין שלפי התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל (שמ' יד:ג), גם בשעת יציאת מצרים התנגדו דתן ואבירים ליציאה, ואף נשארו במצרים לצד פרעה.